

## Oprettelsen af Godset Rysensteen 1664.

Ved *K. C. Rockstroh.*

I Betaling for en Række Fæstningsanlæg, navnlig Kastellet ved Kjøbenhavn (»Friderichs Kastel«) og andre Bygningsarbejder overdrog Kronen ved Ordre af 20. Apr. og 21. Juli 1664 det hidtidige Bøvling Amt (Len) til Nederlænderen Hinrich Rüse<sup>1)</sup>. Man havde søgt at faa ham til at modtage Antvorskov Amt, men det vilde han ikke have. Han var i Forvejen en rig Mand og Godsejer i sin Hjemstavn og forstod sig paa Sagerne: Han vilde have Gods, der laa bekvemt i Forhold til hans Hjemstavn (Studeudførsel), og de vestjyske Egne var mindre medtaget af Krigen end de andre Landsdele.

Han fik altsaa overdraget »Bøvling Slot« med Tiliggende, godt 45 Td. Hartkorn Hovedgaardstaxt, endvidere godt 2000 Td. Hartkorn Bøndergods, Kongetiender 440 Td., Kvægtiender 24 Td., Kirkernes »Subsidier« og Præsternes »Gæsteri«-Forpligtelse 38 Td. — i alt 2550 Td. Hartkorn eller alt Amtets Krongods i Vandfuld, Skodborg, Ulvborg og Hind Herreder samt Bøvling Birk og Sogn. Det strakte sig saaledes nogen-

<sup>1)</sup> F. 1624, d. 1679. Blev 1661 dansk Oberst, Generalkvartermester og Overinspektør over Rigets Fæstninger, Generalmajor 1664 og s. A. adlet, 1673 Generalløjtnant, Friherre 1671. Han skrev sit Navn Ruse, men kaldtes og skreves af alle andre Rüse.

lunde sammenhængende langs Vestkysten fra Limfjorden til syd for Ringkjøbing. Det ansattes til 50 Rdl. pr. Td. Hartkorn, den almindelige Pris paa dette Tidspunkt for godt, vel besat Bøndergods, hvortil kom 2000 Rdl. for Bøvling Slot alene — uden Tilliggendet. Og det *var* godt; der fandtes deriblandt næsten intet »øde«, altsaa ubesat, udyrket Gods, og den kloge, regnskabskyndige Rüse har heller ikke indvendt noget mod Ansættelsen, der foretoges af Rentekamret. Den samlede Værdi blev 129536 Rdl. 3 Mark 1½ Skilling. — Rüses Fordringer paa Kronen ved Overdragelsen beløb sig til godt 77000 Rdl., saa at Kongen (Kronen), efter Beregning af visse særlige Indtægtsposter, skulde have udbetalt 54000 Rdl., der ogsaa blev præsteret, da Rüse, som nævnt, var en rig Mand — i Følge en senere Opgivelse af ham skal han have bragt 200000 Rdl. ind i Riget.

---

Der fandtes paa Godset 67<sup>1)</sup> Selvejere, som i Matriklen<sup>2)</sup> var sat til at kontribuere, skatte af deres »Bondskyld« og »Herligheden« af dem. Herover besværede de sig hos Overleveringskommissærerne, da saadant ikke fandt Sted i andre Egne. Rentekamret resolverede, at Amtsskriveren »u-ret« havde paasat dem disse Afgifter, der skulde »efter gives« dem i Matriklen. — Professor Fridericia har udtalt, at der sikkert ikke eksisterede jordegne Bønder, der var fuldstændig »fri« [for Afgift og Arbejde m. m.] enten til Kronen eller til en Godsejer, og Prof. E. Holm siger, at der var kun

<sup>1)</sup> I Prof. J. A. Fridericias store Afhandling (i Hist. Tidsskr. 6. R., II, S. 357—469) om Jordfordelingen omtrent ved denne Tid er Antallet angivet til 48.

<sup>2)</sup> Det er den saakaldte »Ældste Matrikel«, af 1664, der her er Tale om.

faa »Selvejere« med »fuld Ejendomsret«, eller som selv havde »Herligheden« og derfor hverken ydede Landgilde eller gjorde Hoveri. Den paa disse Omraader særdeles kyndige Amtmand Jens Seerup Jørgensen<sup>1)</sup> erklærede i Frederik IV.s Tid skarpt: »Der er faae rette Self Eiere til; men der er mangfoldige, som lader sig kalde Self Eiere«<sup>2)</sup>. Om de 67 i Bøvling Amt var »rette Selvejere«, der bevislig mere eller mindre ejede deres »Bondeskyld« samt »Herligheden«, fremgaar ikke klart af Rentekamrets Resolution; men da Amtsskriveren har sat dem i Skat deraf, maa han vel have regnet dem for »rette« — Rentekamret derimod omvendt. — Et Antal »Sandemænd« — populært kunde man kalde dem for Landmaalere eller, med et fra Søens Folk laant Udtryk, »kendte Mænd« (paa Landjorden) — besværede sig over, at de i Matriklen var sat til at yde Egt og Arbejde, hvad Sandemændene ellers altid overalt var fritaget for til Gengæld for deres Bestilling. De blev af Rentekamret fritaget, og det samme gjaldt et Par Herredsfogder og Herredsskrivere.

Endelig kan som Bevis mod den endnu stadig opdukkende Paastand: At Godsejere m. fl. egenmægtig kunde forhøje en Gaards Hartkorn og dermed Landgilden, nævnes, at 7 Bønder i Lenet besværede sig over saadan Forhøjelse ved Amtsskriveren, men at Rentekamret resolverede, at den skete Forhøjelse var imod Loven (og faldt bort).

---

Vurderingen af selve Slottets og Ladegaardens Bygninger var overdraget til to af Landets mest ansete

---

<sup>1)</sup> Eller Jens Jørgensen Seerup, f. 1670, d. 1736. Om ham se Dansk biogr. Leksikon.

<sup>2)</sup> Dsk. Mag. 6. R., V, 1930, S. 357—69.

Adelsmænd, Otto Krag<sup>1)</sup> og Corfitz Trolle<sup>2)</sup>). Da deres Bygningsbeskrivelse<sup>3)</sup> er fyldigere end den fra 1646, der er gengivet i Traps Danmark, fortjener den at medtages her. De to Herrer skriver omtrent som følger:

Da jeg Otte Kragh var forlenet dermed, befandtes Borgergaarden med fire Huse indbygget: Først et Hus [mod Syd], som Porten gaar igennem til Borgergaarden, to Loft høj paa Bygning og overalt muret mellem Stænger, uden at alene Gavlene ud til Slottets Grave og den ene Side til Slottets Ladegaard, som [altsaa denne Side og Gavlene] til det første Loft var med Kamp opmuret. Udi samme Hus var Skriverstuen og Vejerkammerset forneden, og oven over nogle smaa Kammerser til Lensmandens Værelser. Næst derhos er et stort Hus [i Vest], i lige Maader ogsaa to Lofter højt, overalt muret mellem Stænger, uden alene Muren ind til Borgergaarden af Kamp til det første Loft opmuret. Neden i samme Hus ere Kældrene og oven over Lensmandens Værelser. Det tredie Hus [i Nord], hvorudi var Køkken, Bryggers og Baggers; befandtes et Loft høj, muret til Borgergaarden mellem Stænger og ud til Slottets Grave med Kamp. Det fjerde Hus [i Øst] befandtes ogsaa i lige Maader et Loft høj og muret til Borgergaarden saavel som overalt mellem Stænger, den ene Side, ud til Slottets Grave, som med Kamp var opmuret, hvorudi var Borgerstue, Dejgstue[?] og tre andre Kammerser. Og var alle fornævnte Huse over-

<sup>1)</sup> F. 1611, d. 1666. Lensmand over Bøvling 1651—55. En fremragende Tjener af sit Land. Se nærmere i Dansk biogr. Leksikon.

<sup>2)</sup> F. 1628, d. 1684. Lensmand over Bøvling 1658—64. Ligeledes en ivrig Tjener af sit Land. Se nærmere i Dansk biogr. Leksikon.

<sup>3)</sup> Findes i Original i Rüses »Afregning« (Rigsarkivet) sammen med de øvrige her benyttede Dokumenter.

alt tækket med Tegl. — Mellem Borgergaarden og Vindebroen var Ridestalden, vel ved Magt og overalt muret mellem Stænger og tækket med Straa.

Neden for Vindebroen er Slottets Ladegaard, hvoraf Laden, det lange Kornhus og en Del af de andre Huse i min Formand, nu sal. Hr. Mogens Sehesteds<sup>1)</sup>, Tid af ny var opbyggt, det øvrige repareret og ved Magt og overalt med Straa betakt. Lidet fra Ladegaarden stod et Smediehus, som ogsaa i Hr. Mogens Sehesteds Tid var opbyggt og med Straa betakt.

Og eftersom jeg Corfitz Trolle med fornævnte Bøvling Slot og Len af min allernaadigste Konge ogsaa har været forlenet, da befindes alle forskrevne Huse paa fornævnte Bøvling Slots Borgergaard og Ladegaard endnu bestaaende, som i forleden Fejdetid blev noget ruineret, og jeg siden paa Hans Majestæts Vegne og allernaadigste Bevilling har ladet reparere, saa de nu vel ved Magt befindes.

Det vil ses, at der i Synsforretningen af 1664 er flere Afvigelser fra det Referat, »Trap« giver af Synsforretningen 1646. Bl. a. ses det, at Sydfløjen og Vestfløjen var »to Loft« høje. Formodningen hos »Trap« om Taarne paa Bygningen finder ikke Bekræftelse i den yngre Forretning. At de to Hovedfløje skulde være opført helt af nyt 1638—39 bekræftes ejheller, medens det derimod nævnes, at Laden, det lange Kornhus og en Del andre Huse ved Ladegaarden blev opført af nyt mellem 1646 og 1651. Der er saaledes Mulighed for, at de to nævnte Fløje er betydeligt ældre end hidtil antaget.

<sup>1)</sup> F. 1598, d. 1657. Han var Lensmand her 1646—51. Om ham se nærmere Dansk biogr. Leksikon.